

ӨСВӨР НАСНЫ ХҮНД ХҮЛЭЭЛГЭХ ЭРҮҮГИЙН ХАРИУЦЛАГА, ЗАРИМ УЛСЫН ЖИШИГ

CRIMINAL RESPONSIBILITY FOR JUVENILE PERSONS AND PRACTICES IN SOME COUNTRIES

Б.Досжан

*Отгонтэнгэр их сургуулийн Хууль зүйн сургуулийн багш,
БНТУ-ын Косаели их сургуулийн докторант*

Товч агуулга: Монгол Улсын Эрүүгийн хуульд өсвөр насны хүн, түүнд хүлээлгэх эрүүгийн хариуцлагыг хуульчилсан байдал, олон улсын гэрээ, хэлэлцээрүүд болон гадаадын зарим улсын эрүүгийн хууль тогтоомжид дээрх ойлголтыг тодорхойлсон байдлыг харьцуулан судаллаа. Өсвөр насны хүнд хүлээлгэх эрүүгийн хариуцлагын асуудал нь эрүүгийн болон эрүүгийн процессын эрх зүйн шинжлэх ухааны ухагдахуун боловч гол төлөв эрүүгийн эрх зүйн талаас асуудлыг шинжлэн судлах юм.

Abstract: This report consists of three main parts, and it will study the criminal liability of a teenager in the criminal law of Mongolia, and compare the definition of the concept in international agreements and the criminal laws of some countries. The concept of criminal responsibility for a teenager is a scientific concept of criminal law and criminal proceedings, but it is mainly analyzed from the point of view of criminal law.

Түлхүүр үгс: Өсвөр насны хүн, Эрүүгийн хууль, олон улсын гэрээ.

Keywords: Adolescent, criminal law, international agreement.

Удиртгал

Улс орны ирээдүй болсон өсвөр насны хүний нийгмийн харилцаанд оролцох явц хууль зүйн хүрээнд явагдах нь тухайн улс орны хөгжил, ирээдүйд шууд нөлөөлнө. Хууль тогтоогч, судлаачдын зүгээс гэмт хэрэг үйлдсэн өсвөр насны хүнд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэх асуудлыг тухайн гэмт хэргийн нийгмийн аюулын шинж чанар, хэр хэмжээг харгалзахаас гадна нийгмийн ирээдүйн нөхцөл байдлыг төсөөлөх нь зүйтэй.

Өсвөр насны хүнд хүлээлгэх ял, албадлагын арга хэмжээ нь цээрлүүлэх, гэмт хэргийн улмаас зөрчигдсөн эрхийг сэргээх, хохирол нөхөн төлүүлэх зэргээс илүүтэйгээр гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, тухайн хүнийг нийгэмшүүлэх зорилготой байх ёстой.

Өсвөр насны хүний үйлдсэн гэмт хэргийг шалган тухайн хүнд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэх явдал нь тухайн этгээд өөрийн үйлдэл, эс үйлдэхүйн бодит мөн чанар болон нийгэмд учруулах аюулыг ухамсарлах, эсхүл үйл ажиллагаагаа удирдан жолоодох боломжтой байсан эсэхийг тогтоох өвөрмөц нөхцөл байдал бий болгодог учир энэхүү ойлголтыг олон улсын жишигтэй харьцуулан авч үзэхээр боллоо.

Монгол хэлний их тайлбар тольд “Өсвөр нас” гэдгийг ид өсөн торниж буй хүүхэд үеийг³⁴ хэлнэ гэж тайлбарласан байдаг бол Монгол Улсын Эрүүгийн хуульд өсвөр насны хүний насыг нарийвчлан заасан байдаг.

Үндсэн хэсэг

Хүн төрөлхтөний түүхэн дэх эрх зүйн хөгжил түүгээр дамжиж ирсэн хуулийн тогтолцоо бүр “тодорхой гэмт этгээдэд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхэд зарим шалгуур, шаардлага буюу нас болоод биеийн хөгжил тэгширсэн” байх гэсэн үзэл давамгайлж ирсэн.

Ромын эрх зүйд “12 хүснэгтийн хууль” хэрэгжиж эхэлснээр эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэх нөхцөл байдал нь тухайн этгээд бие болоод сэтгэцийн хувьд тодорхой хэмжээнд өсөж бойжсон байхыг шаарддаг.

³⁴ Монгол хэлний их тайлбар толь, <https://mongoltoli.mn/dictionary/detail/73318>.

Шашны эрх зүйд 7 насанд хүрээгүй этгээд санаатай үйлдэл хийх боломжгүй сэтгэцийн хувьд эрүүл бус хүний адил хүлээн зөвшөөрөгддөг байсан бөгөөд шүүгчид хэрэг маргааныг хянан хэлэлцэхдээ 7 насанд хүрсэн хэдий ч тухайн үйлдэл, эс үйлдэхүйн нийгмийн хор аюулын шинж чанарыг ухамсарлаж байгаа эсэхийг нарийвчлан тогтоох үүрэгтэй байсан³⁵.

Германы эрх зүйн хөгжлийн эхэн үед гэмт этгээдийн насны байдалд төдийлөн анхаарал хандуулдаггүй байсан боловч хожим нь гэмт этгээд 12 насанд хүрсэн байхаар хуульчилсан. Улмаар 12 насанд хүрээгүй этгээд хүнийг санаатайгаар алсан тохиолдолд ч эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхгүй бөгөөд зөвхөн тухайн этгээдийн ар гэрийнхнийг хохирогчийн ар гэрийнхэнд нөхөн төлбөр төлөх байдлаар уг асуудлыг шийдвэрлэж байв.³⁶

Исламын эрх зүйд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэх насыг хүйсээр ялгамжтай ангилж байсан бөгөөд эмэгтэй 9 нас, эрэгтэй 12 нас гэж тодорхойлсон. Энэхүү эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэх насны талаарх ойлголтод Исламын хуульчид санал зөрөлдөх явдал их байсан учир уг нас, хүйс үл харгалзан 15 нас болсон.³⁷

Орчин цагийн хууль тогтоомж, олон улсын гэрээ хэлэлцээрүүдэд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэх насны хязгаарыг тодорхойлон зааж уг насанд хүрээгүй этгээдийг хэрэг хариуцах чадваргүй гэж үзсэн³⁸ бөгөөд цаашид эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэх насны хязгаарыг тогтоохдоо өсвөр насны хүн өөрийн үйлдэл, эс үйлдэхүйн шинж чанарыг ухамсарлах хэмжээний сэтгэл зүй, сэтгэхүйн болон бие махбодын хөгжилд хангалттай хүрсэн эсэхийг нарийвчлан тогтоох шаардлагатай³⁹ хэмээн томъёолсон.

Монгол Улсын Эрүүгийн хуульд зааснаар өсвөр насны хүнд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэх нь

Эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэх насны хязгаарыг Монгол Улсын Эрүүгийн хуульд томъёолсон байдлыг үндсэн 3 хэсэгт ангилж болно. Үүнд:

1. Эрүүгийн хуулийн тусгай ангид заасан тодорхой төрлийн гэмт хэргүүд буюу 10.1/Хүнийг алах/, 11.1/Хүний эрүүл мэндэд хүнд хохирол санаатай учруулах/, 12.1/Хүчиндэх/, 17.1/Хулгайлах/, 17.2/Дээрэмдэх/, 17.8/Эд хөрөнгө устгах, гэмтээх/, 20.7/Мансууруулах эм, сэтгэцэд нөлөөт бодисыг хууль бусаар ашиглах/, 20.16/Олон нийтийн амгалан тайван байдал алдагдуулах/, 26.1/Цахим мэдээлэлд хууль бусаар халдах/, 26.2/Цахим мэдээллийн сүлжээнд хууль бусаар халдах программ, техник хэрэгсэл бэлтгэх, борлуулах/, 26.3/Хор хөнөөлт программ хангамж бүтээх, ашиглах, тараах/, 29.8/Террор үйлдэх/-т заасан гэмт хэрэг үйлдсэн бол 14 насанд хүрсэн хүнд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхээр заасан.

14 насанд хүрсэн боловч 18 насанд хүрээгүй дээр дурдсан гэмт хэргүүдийг үйлдсэн өсвөр насны хүнд Эрүүгийн хуулийн ерөнхий ангид заасан үндэслэл, журмыг баримтлан хариуцлага хүлээлгэх бөгөөд хэрэг бүртгэх, мөрдөн шалгах ажиллагааны явцад Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуульд заасан тусгай үндэслэл, журмыг баримтална. 14 насанд хүрээгүй хүн өөрийн үйлдлийн хор уршиг, үр дагаврыг хангалттай гадарлаж, өөрийгөө удирдан жолоодох боломжтой болсон байдаг ч хуульд 14 насанд хүрээгүй хүнд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэх боломжгүй гэж үзсэн.

2. Гэмт хэргийн шинжтэй үйлдэл, эс үйлдэхүйг хийсэн хүн 16 насанд хүрсэн байх ёстой бөгөөд уг хүнд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэх бүрэн боломжтой гэж Монгол Улсын Эрүүгийн хуульд тусгасан. Учир нь Эрүүгийн хуулиар тогтоосон

³⁵ Şahin Akıncı. Roma Hukuku Dersleri, Sayram yayınları. 2019 он. 150 дахь тал.

³⁶ Naci Şensoy. Çocuk suçluluğu – küçüklük – çocuk mahkemeleri ve infaz müesseseleri. 1990 он. 579 дэх тал.

³⁷ Mücahit Çolak. İslam hukukunda ceza ehliyeti açısından yaş küçüklüğü, Atatürk üniversitesi ilahiyet fakültesi dergisi, sayı: 35, Erzurum 2011 он. 118 дахь тал.

³⁸ НҮБ- Хүүхдийн эрхийн тухай конвенц 40.3-р зүйл. www.legalinfo.mn/law/details/1276.

³⁹ The Beijing Rules 4 дүгээр зүйл. Бээжингийн дүрэмд тодорхой насыг нарийвчлан заахаас зайлсхийсэн нь улс орон бүр ёс заншил хөгжлийн түвшин түүх соёлын хувьд ялгаатайг илтгэж байгаагийн илрэл юм.

насанд хүрсэн байх нь эрүүгийн хариуцлага хүлээх этгээдэд заавал байх хууль зүйн шинж юм⁴⁰.

Хууль тогтоогчийн зүгээс эрүүгийн хуулиар хариуцлага хүлээлгэх насны хязгаар тогтоохдоо тухайн гэмт хэргийн нийгмийн хор аюулын хэр хэмжээг бус харин тэрхүү этгээд үйлдсэн гэмт хэргийнхээ нийгмийн аюулын шинж чанар, учир холбогдол, мөн чанарыг хэрхэн ухамсарлан ойлгох чадвартай эсэх сэтгэхүйн шинжийг нь шалгуур болгон авч үздэг.

3. Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 16.7 дугаар зүйлд заасан хүүхэдтэй хэрцгий харьцах гэмт хэргийн үндсэн шинжид заасан гэмт хэргийг үйлдэх боломжтой этгээд нь заавал 18 насанд хүрсэн байхыг шаардана. Хууль тогтоогчийн зүгээс 16 нас зарим тохиолдолд 14 насанд хүрсэн тодорхой төрлийн гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдэд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхээр заасан. Гэвч дээрх гэмт хэргийг үйлдэх этгээд заавал 18 насанд хүрсэн байх ёстой гэж тухайн зүйлийн диспозицид заасан явдал нь эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэх насны талаарх нийт 3 төрлийн ойлголт байх боломжтой гэх үндэслэлийг нотолж байна.

Эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхэд тухайн этгээд үйлдэл, эс үйлдэхүйн хор аюулын шинж чанарыг ухамсарлах чадвартай байхыг шаарддаг боловч өсвөр насны хүний тухайд дээрх шинж чанарыг бүрэн ухамсарлах, удирдан жолоодох чадвар нь насанд хүрсэн хүнтэй харьцуулахад сул гэж үзэн хариуцлага хүлээлгэхдээ тухайн хүнийг нийгмээс бүхэлд нь тусгаарлах байдлаас зайлсхийж, гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх зорилгоор оногдуулах ялыг тодорхой хэмжээгээр түүний нас, биед тохирсон, эрүүл мэнд, ёс суртахуун болон сэтгэцийн хөгжилд харшлахгүй байдлаар багасгаж оногдуулдаг.

НҮБ-ын Хүүхдийн эрхийн конвенцид 18 насанд хүрээгүй өсвөр насны хүн буюу хүүхдийн эрхийг улс төрийн бодлого, үйл ажиллагаа зэргээс ямагт нэгт тавих тэдний эрх чөлөөг хязгаарлах явдал нь хэрэглэж болох хамгийн сүүлийн арга хэмжээ хэмээн үзэж, гэмт хэрэг үйлдсэн өсвөр насны хүнийг нийгэмшүүлэх арга хэмжээг зохион байгуулах нь шүүх хууль тогтоох тогтолцооны бүхий л шатанд баримталбал зохих ач холбогдолтой зарчим гэж үздэг.⁴¹

Иймд Монгол Улсын Эрүүгийн хууль дээрх зарчмыг дараах байдлаар хэрэгжүүлж байна. Үүнд: Гэмт хэрэг үйлдсэн өсвөр насны хүнд /гэмт хэрэг үйлдэх үедээ 14 насанд хүрсэн, 18 насанд хүрээгүй байсан хүн/ нийтэд тустай ажил хийлгэх, зорчих эрхийг хязгаарлах, сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллагад хорих зэрэг ял, бусад албадлагын арга хэмжээг хэрэглэнэ. Өсвөр насны хүний нас, биед тохирсон, эрүүл мэнд, ёс суртахуун, сэтгэцийн хөгжилд нь харшлахгүй нийтэд тустай ажил хийлгэх ба энэхүү ялыг өдөрт гурваас дээшгүй цагаар, нийт зуун хориос гурван зуун жаран цаг байхаар, эрүүгийн хуульд хорих ял оногдуулахаар заасан.

Эрүүгийн хуулийн 5.6 дугаар зүйлд заасан журмаар хорих ялыг хоёр дахин багасгаж, сургалт хүмүүжлийн тусгай байгууллагад эдлүүлнэ.

Олон улсын гэрээ хэлэлцээрт зааснаар өсвөр насны хүнд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэх нь

Хүүхдийг хамгаалах тухай олон улсын эрх зүйн зохицуулалт дэлхийн I дайны дараа бий болсон гэж үздэг.

League of Nations (Үндэстнүүдийн Лиг) буюу одоогийн НҮБ-ын үндэс суурь нь 1924 онд анх “Хүүхдийн эрхийн тухай” тунхаглалыг Женев хотод баталсан энэ цаг үеэс хүүхдийн эрх, түүнийг хамгаалах тухай ойлголт бий болж, тусгайлан авч үзэх болсон. Үүний дараагаар буюу 1959 оны 11 дүгээр сарын 20-ны өдөр НҮБ-ын Ерөнхий Ассамблей “Хүүхдийн эрхийн тунхаглал”-ыг баталсан.

⁴⁰ Б.Ганболд, Монгол улсын эрүүгийн эрх зүйн тойм, Улаанбаатар, 2003 он, 39-р тал.

⁴¹ Sevük Handan Yokuş, Uluslararası Sözleşmelerdeki İlkeleri Açısından Çocuk Sorumluluğu ile Mücadelede Kurumsal Yaklaşım, İstanbul 1998, ХЭК-н 31-р зүйлийг тайлбарлах нь, 185-р тал.

Энэхүү тунхаглал хууль эрх зүйн тодорхой хариуцлагын хэм хэмжээ бус гол төлөв ерөнхий үзэл баримтлал зарчим зэргийг өөрт агуулсан байдаг⁴².

Олон улсын эрх зүйд хүүхдийн эрхийг хамгаалах ерөнхий зохицуулалт нь НҮБ-ын Хүүхдийн эрхийн тухай конвенцыг 1989 оны 11 дүгээр сарын 20-ны өдөр баталж⁴³, 1990 оны 1 дүгээр сарын 26-ны өдөр уг гэрээг үзэглэж эхэлсэн бөгөөд нийт 20 улс хүлээн зөвшөөрснөөр 1990 оны 9 дүгээр сарын 2-ны өдөр хүчин төгөлдөр болсон.

Монгол Улсын хувьд Хүүхдийн эрхийн конвенцид 1990 онд 5 дахь орон болон нэгдэн орж, тус конвенцыг үндэслэн “Хүүхдийн эрхийг хамгаалах тухай” хуулийн төслийг боловсруулж, УИХ-аас 1996 оны 5 дугаар сарын 8-ны өдөр батлан гаргаж 6 дугаар сарын 1-ний өдөр мөрдөж эхэлсэн бөгөөд энэ хууль нь 2016 оны 2 дугаар сарын 5-ны өдөр “Хүүхдийн эрхийн тухай” хууль батлагдсанаар хүчин төгөлдөр бус болсон.

НҮБ-ын Ерөнхий Ассамблейн 1985 оны 11 дүгээр сарын 29-ний өдөр “Насанд хүрээгүй хүмүүсийн хэргийг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны тухай Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын наад захын жишиг дүрэм /Бээжингийн дүрэм/”⁴⁴, 1990 оны 12 дугаар сарын 14-ний өдөр “Насанд хүрээгүй хүмүүсийг гэмт явдлаас урьдчилан сэргийлэх талаар НҮБ-ын үндсэн зарчим буюу Эр-Риядын зарчим”⁴⁵ мөн онд “Эрх чөлөөгөө хязгаарлуулсан насанд хүрээгүйчүүдийг хамгаалах талаарх НҮБ-ын дүрмүүдийг /Хаванагийн дүрэм/”⁴⁶ баталсан.

Дээрх олон улсын эрх зүйн хэм хэмжээнүүдийн агуулгыг дэлгэрүүлэн авч үзвэл:

1. Хүүхдийн эрхийн тухай тунхаглал

Уг тунхаглалд насанд хүрээгүй хүнтэй холбоотойгоор тодорхой хууль, журам баталж эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэх насны хязгаарыг нарийвчлан тогтоож тогтоосон насанд хүрээгүй хүнд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхгүй байх. Гэмт хэрэг үйлдэх болсон шалтгаан нөхцөлийг тогтоон дахин гэмт хэрэг үйлдэхээс сэргийлэх. Насанд хүрээгүй хүний хүмүүжил болон хөгжилд сөрөг нөлөө үзүүлэхгүйгээр эрүүгийн хариуцлагын бусад арга хэмжээ буюу албадлагын арга хэмжээг хэрэглэх. Эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэх тохиолдолд эрүүдэн шүүлтийн золиос болгохоос сэргийлэх, 18 насанд хүрээгүй хүнд бүх насаар нь хорих ял оноохгүй байхыг санал болгосон.⁴⁷

2. Насанд хүрээгүй хүмүүсийн хэргийг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны тухай Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын наад захын жишиг дүрэм /Бээжингийн дүрэм/

Бээжингийн дүрэмд улс орнууд үндсэн ашиг сонирхолдоо нийцүүлэн насанд хүрээгүйчүүдэд эерэг нөлөө үзүүлэхүйц амьдралын хэв маяг бий болгох үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэх, гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх зорилгоор насанд хүрээгүйчүүдийн амьдралын нөхцөлийг сайжруулах. Гэмт хэрэг зөрчил үйлдсэн насанд хүрээгүй хүнд оногдуулах хариуцлага нь хууль зүйн хувьд хөнгөн хэлбэртэй байх бөгөөд тэдэнтэй хүнлэг байдлаар харилцах нөхцөлийг бүрдүүлэх. Насанд хүрээгүй хүний хөгжилд анхаарч тэдгээрийн хэргийг хянан шийдвэрлэх ажиллагааг тодорхой тогтолцооны дагуу сайжруулах. Гэмт хэрэг үйлдсэн насанд хүрээгүй хүмүүст тэдний эрх чөлөөг бүрэн хязгаарласан буюу хорих ял оногдуулахаас зайлсхийхийг санал болгосон агуулгатай.⁴⁸

⁴² Yusuf Solmaz, Çocuk Ceza Hukuku, Ankara 2003, 45-46-p тал.

⁴³ 1959 оны 11 дүгээр сарын 20-ны өдөр хүчин төгөлдөр болсон Хүүхдийн эрхийн тунхаглалтай адил хугацаанд батлагдсан учир жил бүрийн 11 дүгээр сарын 20-ны өдрийг хүүхдийн эрхийг хамгаалах өдөр гэж үздэг болсон. www.un.org/en/events/childrenday

⁴⁴ www.un.org/en/events/pastevents/pdfs/Beijing_Declaration_and_Platfrom_for_Action.pdf

⁴⁵ www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/PreventionOfJuvenileDelinquency.aspx

⁴⁶ www.unodc.org/pdf/criminal_justice/United_Nations_Rules_for_the_Protection_of_Juveniles_Deprived_of_their_Liberty.pdf

⁴⁷ Öztürk Bahri, Erdem M.Ruhan, Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, Ankara 2006, 378-379-p тал.

⁴⁸ Bağcı Olca, Çocuk Yargılaması, İstanbul Barosu Yayınları, Cep kitapları 6, 8-p тал.

3. Насанд хүрээгүй хүмүүсийг гэмт явдлаас урьдчилан сэргийлэх талаар НҮБ-ын үндсэн зарчим буюу Эр-Риядын зарчим

Насанд хүрээгүй хүний хөгжилд анхаарч тэдгээрээс гэмт хэрэг үйлдсэн тохиолдолд гэмт хэрэг үйлдэх болсон шалтгаан нөхцөлийг тогтоон дахин гэмт хэрэг үйлдэхээс сэргийлэх тэдгээрийн эрхийг хамгаалах үйл ажиллагааг идэвхжүүлэх тал дээр зарим улсуудад улс төрийн тодорхой бодлогын өөрчлөлт оруулахыг зөвлөмжилсөн.

4. “Эрх чөлөөгөө хязгаарлуулсан насанд хүрээгүйчүүдийг хамгаалах талаарх НҮБ-ын дүрмүүд /Хаванагийн дүрэм/

Насанд хүрээгүй хүнийг тодорхой хугацаагаар тодорхой нэг байгууллагад байршуулах нь гол төлөв хэрэглэж болох хамгийн сүүлийн арга хэмжээ байх шаардлагатай хэмээн үзэж, эрх чөлөөгөө хязгаарлуулсан насанд хүрээгүйчүүдэд бусдын хамгаалалт, дэмжлэг шаардагдаж байдгийг дурдан насанд хүрээгүйчүүдийн эрхийг бүрэн хамгаалсан тохиолдолд л хүмүүжүүлэх арга хэмжээ авах ёстой гэж үзсэн. Хэрэв насанд хүрээгүй хүнд хорих ял оноосон бол тухайн этгээдүүдийг хорих байр зарим тусгай шаардлагыг хангаж тэднийг гадаад ертөнцөөс бүрэн тусгаарлах бус сурч боловсрох, бие бялдрын хэвийн хөгжил зэрэгт анхаарах тус ял эдэлж дууссан тохиолдолд амьдралаа хэвийн авч явахад нь анхаарах зэрэг агуулгатай.

Олон улсын эрх зүйн хэм хэмжээгээр өсвөр насны хүн гэж хэн болохыг тодорхойлох, тэдэнд хүлээлгэх эрүүгийн хариуцлагын төрөл, хэлбэр зэргийн талаарх ерөнхий ойлголт зөвлөмжийг өгч байна. Монгол улсын хувьд нэгдэн орсон олон улсын хэм хэмжээг ердийн хууль тогтоомжид тусгасан боловч тухайн хууль тогтоомжийг хэрэгжүүлэх явдал хангалтгүй байгаагаас насанд хүрээгүйчүүдийг хүмүүжүүлэх тэдгээрт оноосон ялыг хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны хүрээнд зарим тохиолдолд тэдний эрх нь зөрчигдөх байдал ажиглагддаг.

Дээрх гэрээ хэлцэлд нэгдэн орсон бусад улс орнууд дотоодын хууль тогтоомж, хуульчилсан акт зэрэгтээ хэрхэн өөрчлөлт, шинэчлэл оруулсан байгааг судлах шаардлага урган гарч байна. Улс орнууд олон улсын гэрээ хэлцэлд үндэслэн дараах байдлаар өсвөр насны хүнтэй холбогдох зохицуулалтыг томъёолсон.

Гадаад улсуудын туршлага, эрх зүйн зохицуулалт

1. Холбооны Бүгд Найрамдах Герман Улс

ХБНГУ 0-14, 14-18 болон 18-21 зэрэг насны ангиллыг Насанд хүрээгүй иргэдийн асуудал шийдвэрлэх шүүхийн тухай хуульд заасан.

ХБНГУ-ын Эрүүгийн хуульд гэмт хэрэг үйлдсэн этгээд 14 насанд хүрээгүй бол тухайн этгээдийг өөрийн үйлдэл, эс үйлдэхүйн хор уршиг, нийгмийн аюулын шинж чанарыг ухамсарлах чадваргүй гэж үзэн гэм буруугийд тооцож эдгээр этгээдэд эрүүгийн хариуцлага болон эрүүгийн хариуцлагын бусад арга хэмжээ хэрэглэхээс татгалздаг⁴⁹.

Гэмт хэрэг үйлдэх үедээ 14 насанд хүрсэн боловч 18 насанд хүрээгүй байгаа этгээдэд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхдээ үйлдэл, эс үйлдэхүйнхээ хор уршиг, нийгмийн аюулын шинж чанарыг хэрхэн ухамсарлаж байгааг харгалзан оногдуулах хариуцлагын төрөл, хэлбэр⁵⁰ хэлбэлздэг. 18-21 насныхныг мөн тодорхой ангилал болгон тусгасан шалтгаан нь дээр дурдсан ангилал бүрийн хоорондох шилжилтийн үед ямар нэгэн гэнэтийн өөрчлөлт гарахгүй бөгөөд нас нь хэдийгээр нэмэгдэх ч тухайн этгээдийн сэтгэхүйн хөгжил байдал насанд хүрээгүй хүнийхтэй адил төстэй байх магадлалтай учир ялгамжтай хариуцлага хүлээлгэх ёстой гэж тусгасан⁵¹.

2. Итали Улс

⁴⁹ Aksay Bekir, Ceza Hukukunda Yaş Küçüklüğü, İstanbul 1990, 44-р тал.

⁵⁰ Тухайн этгээдийн гэмт хэрэгт хандаж буй сэтгэхүйн хандлагыг нарийн тогтоож эрүүгийн хариуцлага, албадлагын арга хэмжээ зэргийг ялгамжтай хэрэглэнэ.

⁵¹ germanlawarchive.iuscomp.org/?p=756

Итали Улсын Эрүүгийн хуульд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэх насны хязгаарыг 14, 14-18 нас гэж заасан. Гэмт хэрэг үйлдэх үедээ 14 насанд хүрсэн боловч 18 насанд хүрээгүй байгаа этгээдэд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхдээ үйлдэл, эс үйлдэхүйнхээ хор уршиг, нийгмийн аюулын шинж чанарыг хэрхэн ухамсарлаж байгааг харгалзан үзэж, үйлдэл, эс үйлдэхүйн үр дүнд бий болох нөхцөл байдлыг бүрэн дүүрэн мэдэж байгаа тохиолд л эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэнэ.

Зарим тохиолдолд үйлдсэн гэмт хэргээ хүлээн зөвшөөрсөн өсвөр насны хүнийг хариуцлагаас чөлөөлөх, хариуцлага хүлээлгэхийг хойшлуулах боломжтой мөн насанд хүрээгүй хүмүүсийн үйлдсэн гэмт хэргийг шалган шийдвэрлэхдээ тусгай журам баримтална⁵².

3. Франц Улс

Франц Улсын Эрүүгийн хууль эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэх насны хязгаарыг 0-13, 13-16, 16-18, 18-аас дээш гэх байдлаар 4 төрлийн ангилал бий болгосон. 13 насанд хүрээгүй гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдэд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхгүй. 13-16 болон 16-18 насны гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдүүдийг адил төстэй журмаар шалгах боловч 13-16 насны этгээдүүдэд оногдуулах эрүүгийн хариуцлагын төрөл тэдний наснаас нь шалтгаалан хөнгөрдөг бол 16-18 насны этгээдүүдэд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэх тохиолдолд шүүх тухайн хариуцлагын хөнгөрүүлэхээс татгалзаж болдог⁵³.

13 насанд хүрээгүй гэмт хэрэг үйлдсэн хүнд эрүүгийн хариуцлагын бусад арга хэмжээ буюу албадлагын арга хэмжээг хэрэглэх бөгөөд тухайн этгээд 13 насанд хүрсэн тохиолдолд түүнд авч буй арга хэмжээ тодорхой үр дүнд хүрээгүй гэж үзвэл түүнд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэж болохоор хуульчилсан⁵⁴.

Эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэх насны хязгаар нь улс орон бүрд тэдний нийгэм, эдийн засаг, ёс заншил, соёл иргэншил, улс төрийн болон эрх зүйн тогтолцооноос нь хамаарч харилцан адилгүй байна. Тухайлбал, Малайз 10⁵⁵, Румын 12⁵⁶, Турк 12⁵⁷, Швед 12⁵⁸, Болгар 14⁵⁹, Их Британи 14⁶⁰, Аргентин 14⁶¹, Финланд 15⁶², Куба 16⁶³ гэх ба эдгээр насанд хүрээгүй хүнд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхгүй байхаар хуульчилсан. Гэвч гэмт хэрэг үйлдэхдээ дээрх насанд хүрсэн ба 18 насанд хүрээгүй бол тэдэнтэй холбоотой мөрдөн шалгах, шүүх ажиллагааг тусгай журмаар явуулахаар нийтлэг байдлаар хуульчилсан.

Дүгнэлт

Гэмт хэрэг үйлдсэн өсвөр насны хүнд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэх тэр дундаа хорих ял оноох нь тухайн хүнийг хүмүүжүүлэх бус дахин гэмт хэрэг үйлдэх нөхцөл байдал руу түлхэх боломжтой гэж олон улсын гэрээ хэлэлцээрт дурдсан байна.

Монгол Улсын Эрүүгийн хуульд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэх насны хязгаарыг 16 нас, зарим төрлийн гэмт хэрэгт 14 нас гэж хуульчилсан нь нийгэм, эрх зүйн хөгжилтэй харьцуулан үзэхэд тохиромжгүй байна. Учир нь сүүлийн жилүүдэд хийсэн судалгааны тайлангаас үзэхэд, гэмт хэрэг үйлдэх нас харьцангуй залуужсан

⁵² Patrizia Meringolo, *Juvenile Justice System in Italy: Researches and interventions*, 2011, www.researchgate.net/publication/262515461_Juvenile_Justice_System_in_Italy_Research_and_interventions

⁵³ Anne Wyvenkens, *The French Juvenile Justice System*, 2017, halshs.archives-ouvertes.fr/halshs-00458770/document

⁵⁴ 1 жилээс бага хугацаа үлдсэн тохиолдолд цагдан хорих байранд хорино, 1 жилээс их бол насанд хүрээгүй хүнийг тодорхой мэргэжил эзэмшүүлэх зорилгоор сургалтын хорих байгууллагад хорино, halshs.archives-ouvertes.fr/halshs-00458770/document

⁵⁵ www.agc.gov.my/agcportal/uploads/files/Publications/LOM/EN/Penal%20Code%20%5BAct%20574%5D2.pdf

⁵⁶ www.vertic.org/media/National%20Legislation/Romania/RO_Criminal_Code.pdf

⁵⁷ www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5237.pdf

⁵⁸ www.government.se/contentassets/5315d27076c942019828d6c36521696e/swedish-penal-code.pdf

⁵⁹ prostitution.procon.org/sourcefiles/BulgariaCriminalCode.pdf

⁶⁰ agc.gov.ms/wp-content/uploads/2010/02/penal_code.pdf

⁶¹ www.loc.gov/law/help/child-rights/argentina.php

⁶² www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1889/en18890039_19951010.pdf

⁶³ www.warnathgroup.com/wp-content/uploads/2015/03/Cuba-Penal-Code-Lawyers-Without-Borders-2009.pdf

байх бөгөөд энэ нь техник, технологийн хөгжлөөс шалтгаалан хүүхдийн сэтгэн бодох, танин мэдэхүй, эргэцүүлэл нь маш хурдацтай төлөвшсөнтэй холбон тайлбарлаж болно.

Өсвөр насны хүнтэй холбогдох ихэнх гэмт хэргүүдийн шалтгаан, нөхцөл нь тэдний асран хамгаалах, харгалзан дэмжих үүрэг бүхий этгээдүүдээс өсвөр насны хүний хүмүүжилд тавих анхаарал хяналт суларсан тохиолдолд гэмт хэрэг, зөрчил үйлдэх явдал идэвхжиж байдаг.

Иймд бусад улсын жишгээр асран хамгаалагч, харгалзан дэмжигч этгээдүүдэд мөн үүрэг хүлээлгэж хариуцлага тооцох арга хэмжээг хэрэгжүүлэх шаардлагатай. Хэдийгээр энэ нь Эрүүгийн хуулийн ерөнхий ангид тусгалаа олсон шударга ёсны зарчимтай зөрчилдөх боловч дээр дурдсан ойлголт нь эрүүгийн хариуцлагыг халдаан хэрэглэх бус асран хамгаалах харгалзан, дэмжих үүргээ үл биелүүлсэнд нь л хариуцлага хүлээлгэж буй явдал юм.

Олон улсын гэрээ хэлэлцээрт өсвөр насны хүнтэй холбогдох гэмт хэрэг, зөрчлийг шалган шийдвэрлэх этгээд нь тухайн чиглэлээр мэргэшсэн байх, зөвхөн уг асуудлыг шийдвэрлэх бүтцийн байгууллага шинээр байгуулахыг шаардаж зөвлөдөг бол манай улсын хувьд энэ ойлголт хэрэг бүртгэх, мөрдөн шалгах ажиллагааны явцад л хэрэгждэг.

Цаашид өсвөр насны хүний үйлдсэн гэмт хэргийг шалган шийдвэрлэхэд дагнасан прокурор, шүүх байгуулах шаардлагатай байна.

Ашигласан материал

Нэг.Сурах бичиг, нэг сэдэвт бүтээл

1. Б.Ганболд, Монгол Улсын эрүүгийн эрх зүйн тойм, Улаанбаатар, 2003 он.
2. Монгол хэлний их тайлбар толь.

Хоёр.Эрх зүйн баримт бичиг

3. НҮБ-ын Хүүхдийн эрхийн тухай конвенц

Гурав.Гадаад эх сурвалж

4. Aksay Bekir, Ceza Hukukunda Yaş Küçüklüğü, İstanbul 1990 он.
5. Anne Wyvenkens, The French Juvenile Justice System, 2017 он.
6. Bağcı Olcay, Çocuk Yargılaması, İstanbul Barosu Yayınları, Cep kitapları.
7. Mücadelede Kurumsal Yaklaşım, İstanbul 1998 он.
8. Mûcahit Çolak, İslam hukukunda ceza ehliyeti açısından yaş küçüklüğü,
9. Atatürk üniversitesi ilahiyet fakültesi dergisi, sayı: 35, Erzurum 2011 он.
10. Naci Şensoy, Çocuk suçluluğu – küçüklük – çocuk mahkemeleri ve infaz müesseseleri. 1990 он.
11. Şahin Akıncı, Roma Hukuku Dersleri, Sayram yayınları. 2019 он
12. Öztürk Bahri, Erdem M.Ruhan, Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, Ankara 2006 он
13. Patrizia Meringolo, Juvenile Justice System in Italy: Researches and interventions, 2011 он
14. Yusuf Solmaz, Çocuk Ceza Hukuku, Ankara 2003 он.
15. www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5237.pdf
16. www.government.se/contentassets/5315d27076c942019828d6c36521696e/swedish-penal-code.pdf
17. www.loc.gov/law/help/child-rights/argentina.php
18. www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1889/en18890039_19951010.pdf
19. www.warnathgroup.com/wp-content/uploads/2015/03/Cuba-Penal-Code-Lawyers-Without-Borders-2009.pdf
20. prostitution.procon.org/sourcefiles/BulgariaCriminalCode.pdf
21. agc.gov.ms/wp-content/uploads/2010/02/penal_code.pdf
22. germanlawarchive.iuscomp.org/?p=756halshs.archives-ouvertes.fr/halshs-00458770/document